

A. İLK TÜRKLERDE DEVLET ANLAYIŞI

İslâmiyet'ten Önce Eski Türklerin İlk Anayurdu:

Türklerin ana yurdu Orta Asya'dır. Orta Asya; kuzeyde Sibiryâ stepleri, doğuda Kingan dağları, batıda Hazar denizi, güneyde ise Himalaya, Pamir ve Hindukuşdağları ile çevrilidir.

Türk adı:

Türemek, Olgunluk Çağı anlamına gelir. Ayrıca zirveye çıkmış, yiğit, kuvvetli, kudretli manalarına da gelmektedir.

Türklerde Devlet Yönetimi

Türk devlet teşkilatının başında Han, Şanyu, Kağan, Hakan veya İdikut adı verilen hükümdarlar bulunurdu.

Devlet; aile, oba, oymak ve boyların bir araya gelmesiyle oluşurdu. Türk devlet teşkilatı Mete Han tarafından kurulmuştur.

Ülke, Doğu-batı olmak üzere ikiye ayrılarak yönetilirdi. Buna "**İkili Teşkilat**" adı verilirdi.

Bu teşkilata göre kutsal merkez **Ötügen**` de devletin yöneticisi hükümdar yani "**han**" bulunur ve ülke haneden üyelerinin ortak malı sayılırdı. Ülkenin çeşitli yerlerine hanedan mensubu prensler gönderilirdi. Merkezdeki Hakan'ın ölümü genellikle taht kavgalarına neden olmuştur. Bu geleneğin etkisiyle tarihte birçok Türk devleti kuruluşundan kısa bir süre sonra yıkılmıştır. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'ne kadar hiç bir Türk devleti uzun süre varlığını devam ettirememiştir.

Kut İnancı:

Türkler, hükümdarlarına bu görevin yani yönetme görevinin "Gök Tanrı" tarafından verildiğine inanırlardı. Bu inanca "**Kut**" denirdi. Kut anlayışına göre bu görev kan bağıyla nesilden nesle devam ederdi.

Eski Türklerde Kadın'ın Devlet Yönetimindeki Yeri:

Devlet yönetiminde hükümdar eşleri olan Hatunlar da görev alır, kurultay toplantılarına katılır ve elçi kabullerinde bulunurdu.

Kurultay:

Devlet yönetiminde hükümdarların yanında boy beylerinden oluşan "**Toy**" (Kurultay) vardı. Geniş yetkilere sahip olan toya Kurultay da denmiştir. Kurultay, hükümdara danışmanlık yapardı.

Devlet budunların bir yönetim altında birleşmesiyle oluşmuştur.

Devletin görevi; vatani koruyarak milleti huzur ve barış içinde yaşatmayı amaçlayan siyasi bir teşkilattır.

Türkler devlete "il" demişlerdir. "il" kelimesi aynı zamanda barış anlamında da kullanılmıştır.

Devletin varlığını ve barışın sürekliliğini sağlamak için devletin temeli adalet üzerine oturtulmaya çalışılmıştır.

Halkın devlet adamlarda aradığı ilk özellik herkese adil davranılmasıdır.

Hükümdarlar devleti yönetme yetkisini tanrıdan aldıklarına inanırlardı. Kağan veya hükümdarlar hâkimiyeti altına alarak yönettiği bütün insanları

adaletli bir yönetim ile huzur, refah ve barış ortamında yaşatmayı görev kabul eder.

Devlet yönetiminde hiçbir zaman keyfi bir uygulama yapılmamış ve belirli kurallara göre **“töreye”** uygun olarak devlet idare edilmiştir.

Devlet’i yöneten kağanlar töreye uymadıklarında Tanrı ve halk nezdinde saygınlığını kaybederek iktidardan uzaklaştırılmıştır.

Devlet Yönetiminde Baba –Evlat İlişkisi:

Türklerde devletin halkla ilişkisi baba-evlat anlayışı şeklinde olmuştur. Devlet halkın her türlü ihtiyacını karşılayıp sosyal adaleti sağlamakla yükümlüydü. Buna karşılık halk da devlete karşı üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmek zorundaydı.

Kutsallık

-Halk, yöneticiler tarafından Tanrı’nın emaneti olarak kabul edilmiştir.

-Hükümdarlar, Tanrı adına tahta oturduklarından halka her zaman adil davranmışlardır.

Türk Cihan Hâkimiyet Anlayışı: Türk devletlerinde yönetme yetkisini Gök Tanrı'dan alan kağan, bu yetkiyi sadece kendi devletinde değil yeryüzündeki bütün insanlar üzerinde kullanmak istemiştir. Bu doğrultuda kağan, dünyayı hâkimiyeti altına alarak yönettiği bütün insanları adaletli bir yönetim ile huzur, refah ve barış ortamında yaşatmayı görev kabul ederdi. Bu görev milli bir ülkü hâline gelmiştir.

Bu anlayışa Türk – Cihan Anlayışı, Türklerin İslamiyet'i kabulü ile "cihat" anlayışıyla birleşerek İslamiyet'in dünyaya hâkim olması şekline dönüşmüştür. Bu anlayış Osmanlı Devleti'nde ise; "devleti ebed müddet", "**nizami alem**" ve "kanunu kadim" esaslarıyla süreklilik kazandırılmaya çalışılmıştır.

Devleti meydana getiren unsurlar:

-bağımsızlık(oksızlık)

- halk (millet)
- ülke (vatan)
- devlet sistemi (teşkilatlanma)

1-Bağımsızlık:

Bağımsızlık duygusunun oluşması ve gelişmesinin temelinde bozkır kültürü vardır.

Türklerin atlı göçebe hayat tarzını benimsemeleri, özgür bir yapıya sahip olmalarına, dolayısıyla bağımsızlığın milli bir karakteristik özellik hâline gelmesine sebep olmuştur.

Bağımsızlığını yitirmek, Türk milleti için en büyük felaket olarak görülmüştür. Aynı zamanda Türk devleti ve milleti siyasi istiklal ile birlikte kültür istiklalinin de korunmasına önem vermiştir. I. Göktürk yıkıldığında Çin esaretine giren Türkler Kürşat ve arkadaşlarının başkanlığında ayaklanarak Çin sarayını basmışlardır. Yapılan baskında başarısız olmuşlar ve bu uğurda hayatlarını kaybetmişlerdir. Ama Kürşat ve arkadaşlarının başlattığı bağımsızlık mücadelesi alevlenmiş ve

II. Göktürk Devleti'ni kurarak bağımsızlıklarına yeniden kavuşmuşlardır.

2-Halk-millet:

Türklerde devleti yaşatan ve hükümdarı başarılı kılan millettir. Bu yüzden Türk milletinin sahip olduğu değerler Türk kağanları ve devlet adamları tarafından hassasiyetle korunmuştur.

-Halk sınıflara ayrılmamıştır.

-Fertler özel hukuk, ekonomik ve sosyal hürriyet ile özel mülkiyet hakkına sahiptir.

-Halk devlet için değil, devlet halk içindir" anlayışını benimsemişlerdir.

- Halkın mutluluğunu ve refahını sağlamak ve kendini halka sevdirmek hükümdarın görevleri arasındaydı.

3 -Ülke-(Vatan):

Türklerde devletin sahip olduğu ve halkın üzerinde yaşadığı topraklardır. "Ülke", "ulus" gibi adlarla da ifade edilen yurt, "vatan" kavramı gibi kutsal bir anlam taşımıştır.

-Ülke siyasi bağımsızlıkla birlikte düşünülmüştür.

-Türkler özgür olarak yaşadıkları ve hükümlanlık haklarını tam olarak kullandıkları sınırlarla ayrılan topraklar "yurt" olarak tanımlamışlardır. Yurdun sınırları devlet gücüyle birlikte genişleyip daralmıştır.

-Türk hükümdarları vatan toprağını korumayı ve savunmayı kendilerine başlıca görev edinmiş, şartlar ne olursa olsun bu hususta en küçük bir tavize yanaşmamışlardır.

4-**Teskilatlanma:**

Türklerin devlet anlayışında gösterdikleri başarıları; devletin milli varlığını koruyan, yaşatan ve geliştiren vazgeçilmez bir kurum olduğunu bilincini taşımışlardır. Bu da medeniyet tarihinde Türklerin önemli katkılarının olduğunu göstermiştir.

Türkler boylar halinde yaşardı ve atlı göçebe kültürünü kendilerine yaşam biçimi olarak benimsemişlerdi. Bu yaşam biçimi nedeniyle heran düşman saldırıları karşısında savaşa hazır olmaları gerekirdi. Bu da Türklere belirgin bir

düzen ve disiplin içinde hareket etmelerini zorunlu kılmıştır.

Türkler, boylar halinde yaşırdı ve her boyun bir başkanı vardı. Boy başkanına "**bey**" denirdi. Her boy kendi beyinin başkanlığında sosyal, iktisadi idari bir teşkilata sahipti. Boy beyi, boya ait bölgeleri idare eder ve göç sırasında boyun düzen ve disiplinini diğer boylarla ilişkilerini düzenlemekte ve güvenliğini sağlamaktaydılar.

Dağınık halde yaşayan boyları bir araya getirip birleştirmeyi başaran boy beyi kağan olurdu. Daha sonra yeni hükümdar olan kağan devletin teşkilatlandırılmasına geçerdi. Kağan kendisini destekleyen boy beylerini ve yakınlarını devlet kademesinde görev verirdi. Kurulan yeni devleti hukuken komşu ve diğer ülkelere tanıtmak için elçiler gönderir ve gelen elçileri kabul ederdi.

İlk Türk devletlerinde hükümdarlar merkez yönetimi belirli kurallara göre yönetirlerdi. Büyük Hun Devleti, "**orta**", "**doğu**" ve "**batı**" olmak üzere "üçlü" devlet düzenine göre teşkilatlanmıştır. Bu düzenlemeye göre;

"Orta'da Hun Hükümdarı Mete, doğuda veliahtlar oturmuştur.

Göktürk'lerde ise devlet, "doğu ve batı" olmak üzere ikili teşkilat ile idare edilmiştir.

Not: Uygurlar da devlet yönetiminde Göktürkleri örnek almışlardır.

DEVLET YÖNETİMİ

Büyük Hun Devleti, "orta", "doğu" ve "batı" olmak üzere üçlü devlet düzenine göre devlet yönetilmiştir. Ortada Hun hükümdarı Mete, doğuda veliahtlar, batıda ise Mete'nin akrabaları ile soylu Hun prensleri var almıştır.

Kök Türkler ve Uygurlarda; devlet "doğu" ve "batı" olmak üzere "ikili teşkilat" ile idare edilmiştir. Doğuda "büyük kağan" batıda "yabgu" unvanıyla kağana bağlı olarak hanedan üyeleri yer almıştır.

Türk devletlerinde merkezi yönetim;

-kağan

-ayukı (hükümet)

-kurultay (meclis) dan oluşmaktadır.

KAĞAN (HÜKÜMDAR):

Türk devletlerinde devletin başkanı ve hâkimiyetin temsilcisi hükümdardı. Türk inancına göre hâkimiyetin asıl sahibi Tanrı'ydı.

Eski Türklerde Devlet'in başında bulunan hükümdar; Han, Kağan, Hakan, Tanhu şanyü «sonsuz genişlik, büyüklük» yabgu, ilteber ve idikut gibi unvanlar kullanmışlardır.

Eski Türklerde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri: Türklerde hükümdarlık alametleri olarak aşağıdaki sembol ve armaları kullanmışlardır.

-**otağ:** hakan çadırı

-**örgin:** taht

-**tuğ:** sancak

-**davul**

-**kotuz:** sorguç

-**kılıç,**

-**yay**

kama,

berge: kamçı

Eski Türkler hükümdarlarında başlıca aradıkları özellikler:

Eski Türklerde hükümdar, devletin ve toplumun geleceğini tayin etmemesi nedeniyle bazı özel nitelikleri olması gerekirdi. Bunların başında cesaret, kahramanlık, bilgili ve erdemli olmak geliyordu.

Hükümdarlık Tanrı bağıışı olarak kabul edilir ve bundan dolayı Gök Türk Kitabeleri'nde; kut, ülüg, küç olarak ifade edilmiştir.

1. Kut: Hükümdarlık güç ve yeteneğinin tanrı tarafından verildiğine inanılması

2. Ülük ve ülüş (adalel): Tanrı'nın Türk ülkesinde bolluk ve bereketi artırarak iktisadi bir güç kazanması durumunda, hakanın bunu adil bir şekilde dağıtılmasıdır.

3. Küç (Güç): Tanrı'nın Türk kağanının savaş yeteneğini artırıp onu savaşlarda başarılı kılmasıydı.

"Kut"un geri alınma inancı:

Eski Türklerde hükümdarın yönetimdeki başarısı devam ettiği sürece tahta otururdu, ancak devlet yönetiminde;

**-siyasi ve ekonomik sıkıntılar yaşanması,
-girdiği savaşlarda başarısız olması,
-mevcut isyanları bastırmada yetersiz olması, -boylar arasındaki birlik ve beraberliği sağlayamaması durumunda**

"kut" un Tanrı tarafından geri alındığına inanılırdı? Bundan dolayı böylesi başarısız hükümdarların etrafından halk dağılır ve başka hükümdar arayışları içine girerlerdi.

Hükümdarın Görev ve Yetkileri:

Türk hükümdarları devletteki büyük güç ve yetkileri kendi şahsında topluyordu. Devletin her kademesindeki görevliler ve halk, onun emirlerine uymak zorundaydı.

En büyük yargıç sıfatını taşıyan hükümdarlar yüksek mahkemeye başkanlık ederdi.

Türk kağanı her savaşta ordunun başında bulunur ve orduya bizzat komuta ederdi.

Türk kağanı; iç ve dış siyaseti düzenler, savaş ve barışa karar verir, savaşta ordulara komuta eder, elçiler gönderir, elçiler kabul eder, devlet görevlilerini tayin eder veya görevlerinden alırdı. Türklerde yurt, kağanın korumakla yükümlü olduğu ata yadigârı olarak görülmüştür.

-Türk hükümdarları vatan toprağını korumayı ve savunmayı kendilerine başlıca görev edinmiş, şartlar ne olursa olsun bu husustan en küçük bir tavize bile yanaşmamışlardır.

-Türk devletlerinde yönetme yetkisini Gök Tanrı'dan alan kağan, bu yetkiyi sadece kendi devletinde değil yeryüzündeki bütün insanlar üzerinde kullanmayı düşünmüşlerdir.

-Türk devletlerinde hükümdarın en önemli görevlerinden biri, halkın mutluluğunu ve refahını sağlamak ve kendini halka sevdirmektir.

-Hükümdarlar, tahta geçtiklerinde ilk icraatları töreyi tespit etmek kurultayın onayı ile törede bazı değişiklikler yapabilirlerdi ve töreye uymayan hükümdarlar tahtan uzaklaştırılırdı.

- Dağınık boyları bir araya getirip birleştiren boy beyi tahta çıkararak kağan olur daha sonra yeni devletin teşkilatlandırılmasına geçilirdi.
- Ülkeyi ve halkı düşmandan korumak, bütün toplulukları bir devlet çatısı altında toplamak
- Töre kurullarını uygulamak, düzeni sağlamak, halkı adil idare etmek ve baskı yapmamak, ekonomik açıdan halkı refaha ulaştırmak

Veraset sistemi:

Türklerde veraset sistemi ve beraberinde getirdiği sorunlar:

Türklerde hükümdara tanrı tarafından verilen yetkilerin kalıtsal olarak aile içinde devam etmesi veraset sorununu gündeme getirmiştir.

Türklerde Gök Tanrı'nın kut verdiğiğine inanılan hükümdar ailesinin erkek üyeleri "kağan" olabilirdi. Töreye göre hükümdar kurultayda seçilir ve bu seçimlere halk da katılırdı. Türk devletlerinde Türk olan baş hatunun büyük oğlu hükümdar olurken küçük tiginler (şehzadeler) ise "şad" yani ordu komutanı olarak görev alırdı. Ancak bu durum

kesin bir kurala bağlı değildi. Kağan, yerine veliaht gösterse bile diğer tiginler tahta geçmek için birbirleriyle zaman zaman mücadele etmişlerdir. Sık sık taht kavgalarının yaşandığı Türk devletlerinde başka devletlerin de kışkırtması ve desteği ile bu taht kavgaları bir iç savaş hâlini alır ve devletin parçalanmasına yol açardı. İç mücadeleler Türk devletlerinin zayıflamasına ve dış müdahalelere ortam hazırlamıştır. Çinliler çoğu defa harekete geçerek Türk devletlerinin varlığına son vererek kendi egemenlikleri altına almışlardır. Bu nedenle tarihte irili ufaklı birçok Türk devleti kurulmuştur.

Türk Yurdunun Doğu ve Batı Doğrultusunda Uzanması:

Orta Asya'nın güneyi aşılmaz çöller ve Tibet Dağları, kuzeyi ise Sibirya ile çevrildiğinden Türkler doğu ve batı yönünde topraklarını genişlettiler. Topraklar genişleyip devletin idaresi zorlaşınca Büyük Hun Devleti hariç devlet doğu ve batı olmak üzere iki koldan

yönetildi. Kağan “doğu’da otururdu ve bundan dolayı doğu batıya göre daha üstün kabul edilmiştir. Yine Kağan’ın çadırının kapısı doğuya açılırdı. Ülke’nin Batı bölgesinde ise Hükümdar soyundan biri oturur ve iç işlerde serbest ve kağan adına ülke işlerini yürütürdü. Savaş zamanı ülkenin doğu ve batı kanadı Kağanın komutasında yapılırdı.

HATUN:

Eski Türklerde hükümdarların eşi olan hatunun devlet yönetimindeki yeri ve önemini

İlk Türk devletlerinde hatun denilen hükümdar eşleri de önemli görevler üstlenmişlerdir. Gerektiğinde hükümdarın vekili olarak ülkeyi yönetir ve elçileri kabul ederdi. Bu durum hatunun hükümdarı temsil etme yetkisine sahip olduğunu gösterir.

Savaşlarda hakanın yanında yer alan hatun, devlet adamı gibi eğitilir ve yetiştirilirdi. Böylece devlet idaresi ve komşu devletler hakkında bilgi sahibi olur, gerektiğinde devlet başkanlığı

yapar, elçi kabul eder ve devlet meclisine katılabilirdi.

Tigin: Türk kağanının oğulları "tigin" unvanı ile anılırdı. Tiginlerin her birine devlet teşkilatının en yüksek kademesinde görevler verilir, idari ve askeri alanda tecrübe kazanması amacıyla emrine birlik (tümen) verilirdi.

"Şad": Sınır boylarında doğrudan doğruya kağana bağlı askeri birliklerin başında bulunan komutana "Şad" denilmiştir.

Böri (Kurt) : Kök Türk kağanlarının bahadırlardan seçilmiş özel bir muhafız birliği bulunmaktaydı. Bu muhafız birliğinin askerlerine böri (kurt) denirdi.

Yelme: Savaş zamanında düşman ordusunun durumunu öğrenmek için "yelme" denilen keşif kolu gönderilmekteydi.

ilteber/erkin: yüksek devlet memuru, idareci
kül erkin: oğuzlarda hükümdar

apa tarkan/tarkan/baga tarkan/buyruk:
bakan, nazır, komutan

inanç/inal/ataman:

tigin

eğitmeni

(öğretmeni)

tudun: vergi memuru

tutuk: askeri vali

bitikçi: kâtip

emçi/otaçı: tabip

subaşı: ordu komutanı

agıçı: hazinedar

tamgaçı (tuğracı): mühürdar.

HÜKÜMET (AYUKI):

Hunlardan itibaren yönetimle ilgili kararlar almak ve alınan kararları uygulamak amacıyla devlet yetkililerinin bulunduğu ayukı (bakanlar kurulu) adı verilen kurul oluşturulmuştur. Ayukının başında "aygucı" veya "üge" adı verilen bugünkü başbakan bulunurdu. Bunlar hanedan mensupları dışında devlete hizmet etmiş yetenekli, bilgili ve halkın sevdiği kişiler arasından seçilirdi. Eski Türklerde buna örnek olarak;

Asya Hunlarında; Kutuhou

Avrupa Hunlarında; Onügez

Köktürklerde; Tonyukuk
Uygurlarda; Kutlu önemli vezirlerdendir.

KURULTAY

İlk Türk devletlerinde siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel konuların görüşülüp karara bağlandığı meclise “toy” ya da “kurultay” denir.

Kurultaya kağan başkanlık ederdi ve kağan olmadığında vezir (aygucı) başkanlık ederdi.

Belirli zamanlarda toplanırdı; Büyük Hunlarda Mete’den itibaren senenin başında, ilkbahar ve sonbaharda olmak üzere üç kere kurultay toplanırdı. Bu kurultayda devlet adamları devlet meseleleri ile ilgili fikirlerini belirtmekle birlikte son kararı Mete Han verirdi.

Kurultay Toplantıları:

Kurultay toplantıları yılda iki veya üç defa toplanırdı. Toplantıya bütün boy beyleri katılmak zorundaydı. Katılmamak isyan manasına gelirdi. Kurultay toplantılarını yılda üç

defa yapan Hunlar, yılın başında yapılan ilk toplantı genellikle dini mahiyetteydi.

İlkbaharda yapılan ikinci toplantı bağlilik kurultayı olarak nitelendirilir, bu kurultaya tabi Hun boyları ve yabancı devletlerin temsilcileri mutlaka katılırdı. Bu toplantıda hükümdar seçimi yapılır ya da tasdik edilir, töreye yeni hükümler getirilir ve bütün ülke meseleleri görüşülüp karar bağlanırdı.

Üçüncü kurultay toplantısı ise sonbaharda yapılırdı. Savaş ve sayım kurultayı da denilen bu toplantıda ordu teftiş edilir, halk ve atların sayımı yapılır, savaş kararı görüşülürdü. Bu mevsimde atların yetişip güçlenmesi ve Çin'de harman mevsimin olması sebebi ile Hunlar bu bölgeye doğru savaş hareketlerini başlatırdı.

Göktürklerde kurultay halkın da katılımıyla senede iki kez kurultay toplanırdı. Mayıs ayında yapılan toplantıda; iktisadi ve kültürel meselelere çözüm bulunurdu. Taht değişikliği durumunda da yeni kağan bu kurultayda seçilirdi.

Kurultaya katılan boy beyleri halkın seçimiyle boy başkanlığına getirilirdi.

Demokrasinin Türk devlet yönetimindeki yeri:

Kurultaya katılan boy beyinin halk tarafından belirlenmesi, Türk devletlerinin yönetimde halkın da etkili olduğunun bir göstergesidir.

Kurultay, üyelerinin temsil niteliğinin olması, kanun yapma, hakan seçme hakanı denetleme ve onun yetkilerini kısıtlama; gerekirse azletme gücüne sahip olmaları demokratik bir nitelik taşıdıklarını göstermektedir.

Türklerde İdarî Teşkilatlanma:

Türk devletlerinin toprakları genişledikçe, yeni alınan ülkelerin yönetilme zorlukları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle devlet arazisi iki kısma ayrılarak; sağ-sol, doğu-batı, ak-kara, iç-dış gibi adlarla anılmıştır. Bu bölünmede daima doğu tarafın üstünlüğü tanınır doğu kanadında hükümdar batı kanadını ise veliaht yönetirdi.

İkinci kısım ise, hanedandan diğer bir prensin idaresine verilirdi. Merkezde ise hakan bulunurdu.

NOT: Her iki tarafın yöneticileri Hakan'a bağlıydılar. Savaş sırasında ordular birleştirilir, bağlı oldukları yere göre ordu'da yerlerini alırlardı. Türk devletlerinde sağ ve sol tarafların yöneticileri **ilig, yabgu** veya **şad** unvanı taşırdı.

Yabgu ve Şad hakandan sonra gelen en büyük unvanlardı ve hakanın en büyük kardeşi bu unvanı taşırdı.

Ayrıca atabey, yuğruş, buyruk, inanç, tarkan, apa, ataman, çavuş vb. unvanlar taşıyan devlet büyükleri, idarî teşkilatta yer alırlardı.

Uygur devlet merkezinde uluğ hacip (başvezir), subaşı (başkomutan), bitikçi (başkatip), ağacı (maliye işleri ile ilgili memur), yalvaç (elçi) denilen devlet memurları bulunmaktaydı.

ESKİ TÜRKLERDE ORDU:

Türklerde Hazarlar hariç ücretli asker yoktu. Halk içinde kadın erkek ayrımı yapılmaksızın hemen her Türk, iyi bir asker ve her an savaşa hazır durumdaydı. Bu yüzden Türk milleti için "**Ordu-Millet**" deyiimi kullanılmıştır.

Askerlik özel bir meslek sayılmaz ve paralı askerler bulunmazdı. Hayat tarzları o zamanın şartlarında Türklerin asker bir millet olmasını sağlamıştır. Savaş zamanında kadın-erkek eli silah tutan herkes askerdir.

Türk ordu teşkilatının temeli olan "Onluk Sistem" **Mete Han** tarafından kurulmuştur. Bu sistem Türk devlet teşkilatına da etki etmiş ve idarede kolaylık sağlamıştır.

Aynı zamanda Türkler dört nala at üzerinde, dört ayrı yönde isabetli ok atmada usta ve iyi kement atarlardı.

Türk orduları her çağın tekniğine uygun en etkili silahlar ile donatılmışlardır. Çift kavisli yaylar ve Mete'nin icat ettiği ısıklı çalan oklar o dönem kullanılan en etkili silahlardı. Üç tarafında delik

bulunan bu oklar, atıldığında rüzgârın etkisiyle ses çıkarır ve düşmana korku salardı. Yakın dövüşte **mızrak, kargı, süngü, kılıç** kullanırlardı. Türk savaşçılarının çeşitli savunma silahları da vardı. Bunların başında **kalkan, zırh ve tolga** geliyordu.

Türk ordusu atlı birliklerden oluşur ve silah olarak genelde ok ve yay kullanılırdı. Türklerin en yaygın savaş taktiği ani baskınlar şeklinde gerçekleşen "**Turan Hilal Taktiği**"dir.

Türklerden Etkilenen Uluslar:

Türk ordu teşkilatı Çin, Moğol, Roma, Bizans ve Ruslar ordularını da etkilemiştir. Romalılar orduda onlu sistemini, tüm Batı'da ceket ve pantolon giymeyi Türklerden öğrendiler.

Avrupa'da üzengi kullanımını Avarlar Türklerinden öğrendiler. Cengiz Han onlu sistemi Türklerden öğrendi. Süvari tekniğini Türklerden öğrenen Çinliler Türk süvari kıyafeti olan ceket, pantolon ve çizme kullanmaya

başladı. Yine et konservesini de Avrupalılar ve Çinliler, Türklerden öğrenmişlerdir.

Kısaca Ordunun Özelliklerini aşağıdaki şekilde özetleyecek olursak:

- Türk ordusu ücretli değildi.
- Türk orduları daimiydi.
- Her kadın ve erkek asker sayılırdı.
- Her an savaşa hazırlıklı olurlardı.
- Türk ordusunun temeli atlı askerlerden oluşurdu

Türklerin Savaş Stretejileri:

1-Turan Bozkır Hilal Taktiği (Pusu): Eski Türkler genellikle savaş taktiğinin iki önemli özelliği "**Sahte Ricat**" (sahte çekilme) veya "**Pusu**" dur. Bu taktiğe Turan Bozkır Hilal Taktiği denilmiştir. Ordu; merkez, sağ ve sol kanatlardan oluşurdu. Sağ ve sol kanat pusuda bekler. Merkez kuvvetler düşmana ani bir saldırı yapar ve geri çekilirdi. Düşman önünden sahte bir kaçışla düşmanın kendilerini takip etmesini sağlarlardı. Böylece düşmanı pusu kurdukları yere çeker ve pusuda bekleyen kuvvetler ani

anda ortaya çıkarak düşman çembere alınındı.

Dört bir yandan düşmana saldırırlardı.

Düşman ülkesine saldırı yapılacağı zaman Dolun Ay'ın ilk haftası saldırı yapılırdı.

Türkler düşmana genellikle ayın ilk 14'ünde gece saldırır ve ayın ikinci yarısında ise çekilirlerdir.

Yağmurlu havalarda düşmanla savaşmaktan kaçınırlardı. Çünkü yağmurda yayın üzerindeki zamk eriyip kış gevşediği için yayın kullanılmasını son derece güçleştirmekteydi.

“Kut” anlayışı ve beraberinde getirdiği sorunlar:

Hükümdarlık görevinin Tanrı tarafından verildiğine inanılmasıdır.

Bu nedenle Kağan ve görevi kutsal sayılmıştır,

Kutun, kan yoluyla babadan oğla geçtiği inancı vardır.

Kut anlayışı, beraberinde veraset sorununun doğmasına neden olmuştur.

Bu da taht kavgalarının meydana gelmesine neden olmuştur. Taht kavgaları neticesinde koca imparatorluklar kısa zamanda komşu rakip veya düşman devletlerin de kıskırtmasıyla çıkan iç savaş sonucunda yıkılmıştır?

SPOR

Türkler hangi spor dallarıyla niçin uğraşmışlardır?

Türklerde okçuluk, güreş, cirit ve at yarışları önde gelen sporlardı. Çeşitli zamanlarda hem savaş eğitimi yapmak hem de ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sürekli avları düzenlenmiştir.

